

ФАЗОВІ РІВНОВАГИ

В ОДНОКОМПОНЕНТНІЙ

СИСТЕМІ

У гетерогенних системах динамічна рівновага може встановлюватися навіть тоді, коли хімічні реакції не відбуваються.

Рівновага встановлюється між фазами і називається **фазовою**, при цьому швидкість переходу молекул з однієї фази в іншу дорівнює швидкості зворотного переходу

Системи можуть відрізнятися не тільки за числом фаз, але й за числом компонентів

Компонентом називається речовина, яка входить до складу системи і може існувати поза системою

КОН   **H_2O**   **K^+**   **OH^-**

Розчин гідроксиду калію у воді - двокомпонентна система

Під **компонентністю** розуміють мінімальне число речовин, за допомогою яких можна виразити склад система.

Якщо речовини, що входять до складу системи, між собою не реагують (наприклад, CH_4 , C_2H_6 , H_2),

компонентність дорівнює взятому числу речовин
(у наведеному прикладі трьом).

Але в системі, що складається з довільних кількостей H_2 , O_2 та H_2O , за високих температур **компонентність дорівнює двом**, бо третій компонент може утворитися з двох інших завдяки перебігу оборотної реакції:

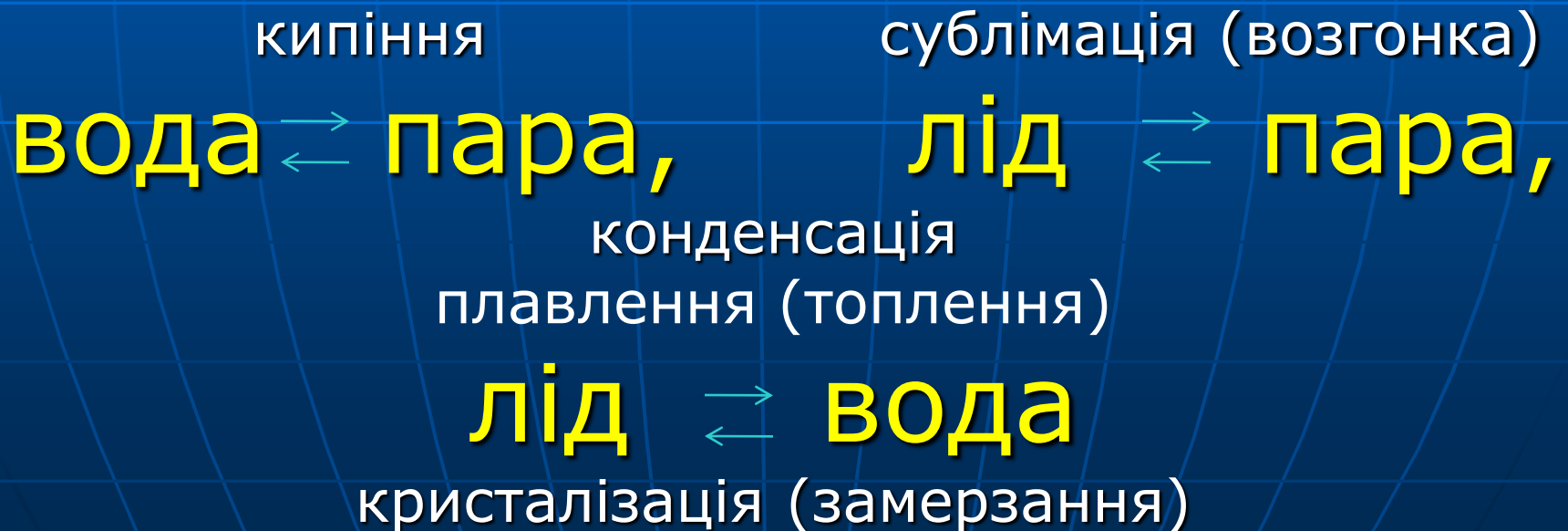

Таким чином, компонентність систем знаходять як різницю між загальним числом речовин у системі і числом рівнянь, які хімічно ці речовини пов'язують.

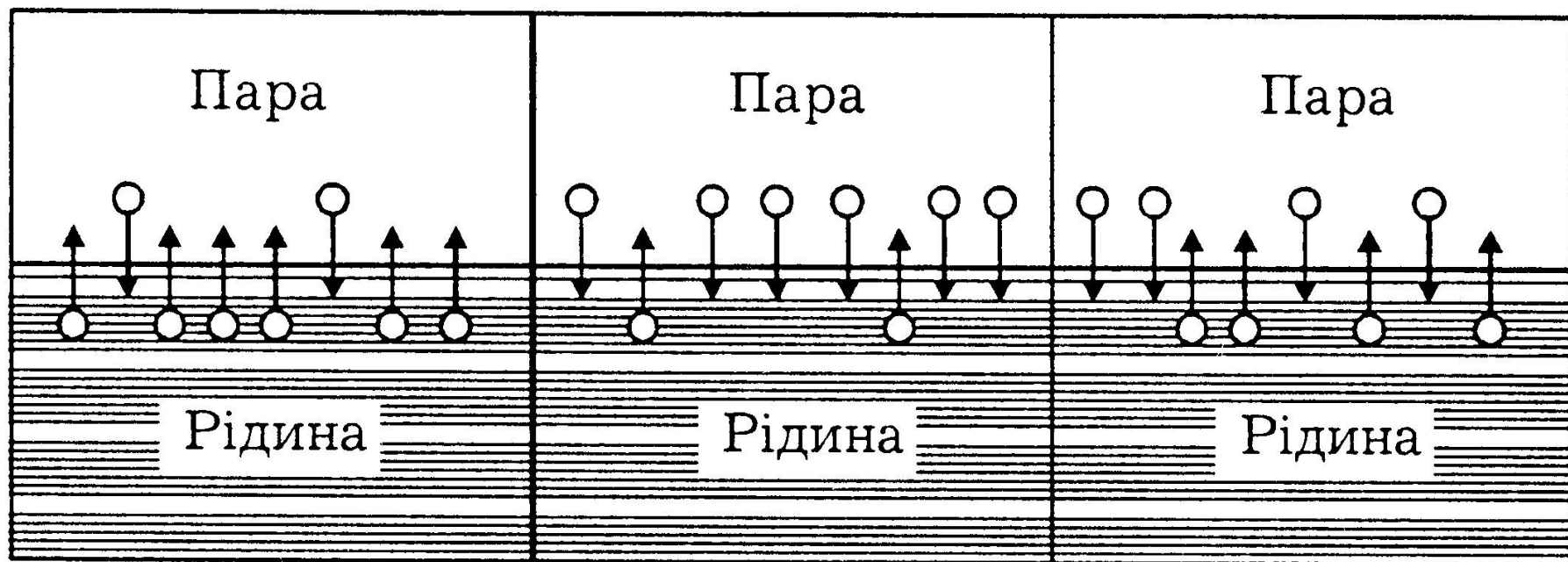
Фазові переходи в однокомпонентній системі

Діаграма стану води

Система складається з однієї речовини – *води*

Рівновага вода $\rightleftharpoons$ пара

Випаровування

Конденсація

Рівновага

Схема рівноваги між рідкою водою та її паром

Коли $v_{\text{вип}} = v_{\text{конд}}$, між рідкою і пароподібною фазами встановлюється рівновага

Пара, що перебуває в рівновазі з власною рідиною, називається насиченою

Тиск газу залежить від числа його молекул в одиниці об'єму (N_0) та середньої кінетичної енергії молекул.

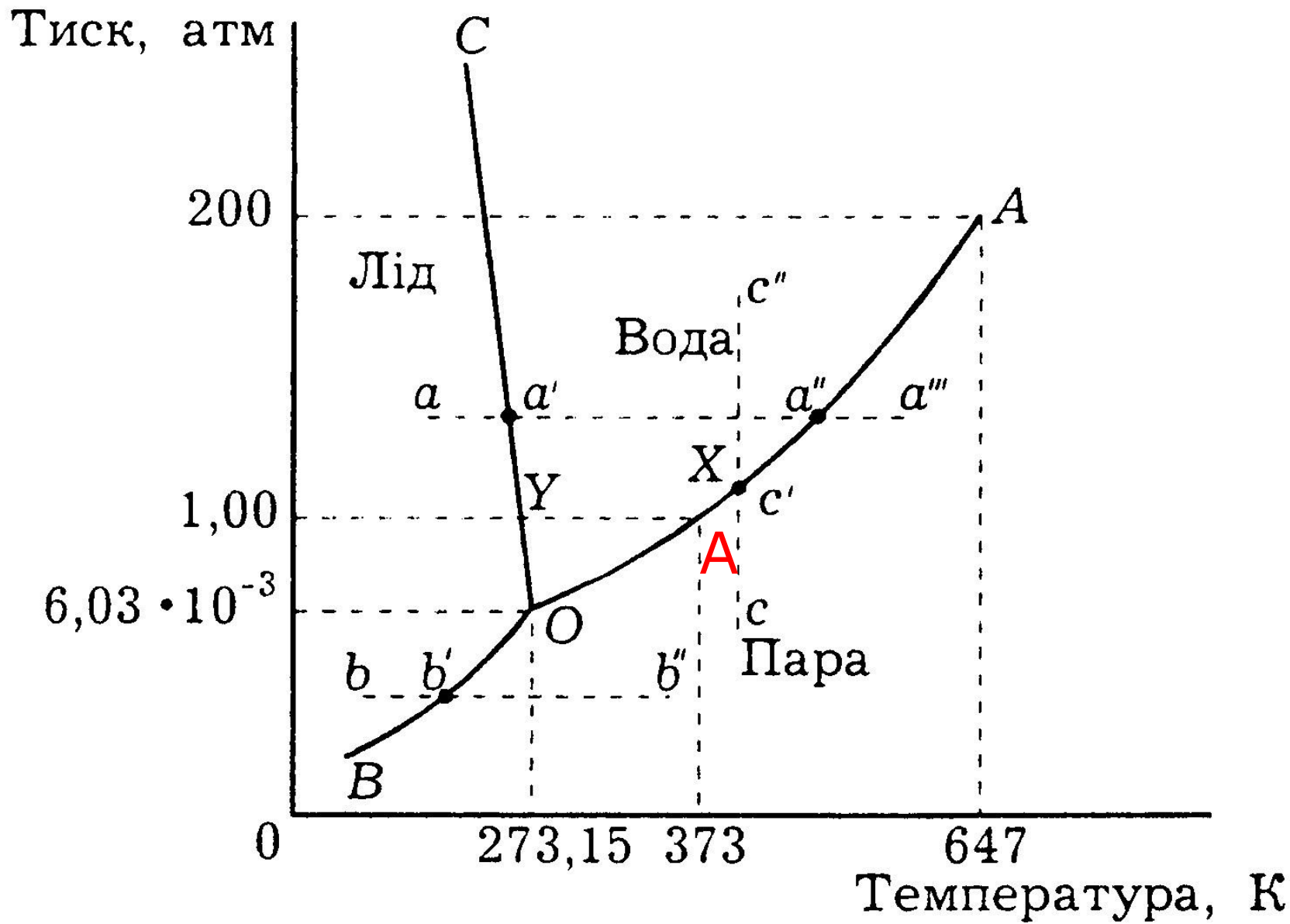
Якщо газ стискати, об'єм системи зменшується і кількість молекул газу в одиниці об'єму збільшується, тобто збільшується тиск.

На відміну від газу, тиск насиченої пари за сталої температури не залежить від об'єму

Коли стискати насичену пару, рівновага вода $\rightleftharpoons$ пара зміщується в бік рідкої фази, частина молекул з пари переходить в рідку фазу, за рахунок чого число молекул в одиниці об'єму, а отже і **тиск насиченої пари** за сталої температури, не зміниться.

Тиск насиченої пари суттєво **залежить від температури**

Графічно залежність тиску насиченої пари над водою від температури можна виразити кривою OA

Фазова діаграма води

Температуру 374°C (647 K) називають **критичною температурою**, за вищої температури за будь-якого тиску, вода не переходить у рідкий стан (точка А).

Крива **ОА** – залежність тиску насиченої пари від температури $P_{\text{нас рід}} = f(T)$ або залежність температури кипіння води від зовнішнього тиску $T_{\text{кип}} = f(P_{\text{зовн}})$

Крива **ОВ** – залежність тиску насиченої пари над льодом від температури $P_{\text{нас лід}} = f(T)$ або $T_{\text{кр}} = f(P_{\text{зовн}})$

Крива **ОС** – відображає залежність температури танення льоду (або замерзання води) від зовнішнього тиску $T_{\text{пл льоду}} = f(P_{\text{зовн}})$

Випаровування рідини може відбуватися не тільки з поверхні, а й з усього її об'єму, коли рідина починає кипіти

Кипіння рідини відбувається за умови, що тиск насиченої пари над нею зрівнюється із зовнішнім тиском (умова кипіння рідини)

Для води за атмосферного тиску 1 атм (або 101325 Па) це 100° С або 373,15 К (точка **A**). Якщо змінити зовнішній(атмосферний) тиск, то зміниться і температура кипіння і чим він вищий, тим вища температура кипіння рідини

Коли систему вода $\rightleftharpoons$ пара стискати,
пара конденсується, переходячи у воду,
а тиск залишається сталим

Лише після повного переходу пари в
рідину тиск може зростати далі. Це
означає, що на графіку вище від кривої
OA знаходиться область існування
виключно рідкої фази, а нижче кривої OA
лежить область існування
ненасиченої пари

Рівновага лід $\rightleftharpoons$ пара

Якщо систему вода $\rightleftharpoons$ пара
охолоджувати, за певної температури
вода починає кристалізуватися і
переходить у лід.

Після повної кристалізації рідини в системі встановлюється нова рівновага
лід $\rightleftharpoons$ пара

Тиск насиченої пари над льодом, як і над водою, також залежить тільки від температури

Графічно це виражається кривою ОВ
Нижче кривої ОВ лежить область ненасиченої пари, вище - область існування однієї фази – льоду

У точці перетину кривих OA і OB **тиск насиченої пари над водою і льодом однаковий (умова кристалізації рідини)**

Точка O називається **потрійною точкою**
Їй відповідають цілком певні параметри:
температура $0,00750\text{C}$ ($273,0075\text{ K}$), тиск 610 Па ($4,58\text{ мм рт.ст.}$).
За цих умов всі три фази – лід, вода і пара – перебувають у рівновазі як завгодно довго

Рівновага лід $\rightleftharpoons$ вода

При стисканні системи, що складається з трьох фаз, пара сконденсується і в рівновазі лишаться дві фази - лід і вода

Ця рівновага характеризується лінією ОС, що виражає **залежність температури плавлення льоду від зовнішнього тиску**

Тиск мало впливає на цю рівновагу, крива ОС іде майже вертикально, дещо відхиляючись зі збільшенням тиску в бік більш низьких температур.

З підвищенням тиску рівновага в системі зміщується в бік фази з меншим об'ємом, тобто води, і лід перетворюється на воду. Для того, щоб зберегти тверду фазу при підвищенні тиску, треба дещо зменшувати температуру: приблизно $0,0075 \text{ K}$ на кожну атмосферу

Правило фаз

Параметри стану системи, які можна змінювати, не змінюючи кількості фаз, називаються незалежними змінними.

В областях існування води, льоду або пари таких змінних дві – тиск і температура, їх можна довільно змінювати і система залишатиметься однофазною.

Криві OA, OB, OC відображають тиск і температуру, за яких дві фази перебувають у рівновазі – можна довільно змінювати тільки один параметр, а інший буде змінюватись залежно від нього. Довільна зміна обох – зникає одна фаза, відхилення від стану.

Потрійна точка O визначає тиск і температуру, за яких у рівновазі перебувають усі три фази. Незалежних змінних у цій точці немає. Зміна бодай одного з параметрів приводить до зміни кількості фаз, і рівновага порушується.

Отже, зі збільшенням кількості фаз у системі кількість незалежних змінних зменшується

Правило фаз (правило Гіббса)

$$C = K - \Phi + 2$$

C – число незалежних параметрів,
 K – компонентність системи, Φ – число фаз

Наприклад: Для однокомпонентної системи ($K=1$), за наявності одної ($\Phi=1$), двох ($\Phi=2$) та трьох фаз ($\Phi=3$) число незалежних параметрів становить 2, 1, 0 відповідно.

Фазові переходи при зміні параметрів стану системи

ізобаричний процес

Збільшення температури за сталого тиску і вищого, ніж у потрійній точці

рух фігуративної точки: $a-a'-a''-a'''$

ізобаричний процес

Збільшення температури за сталого тиску і нижчого, ніж у потрійній точці

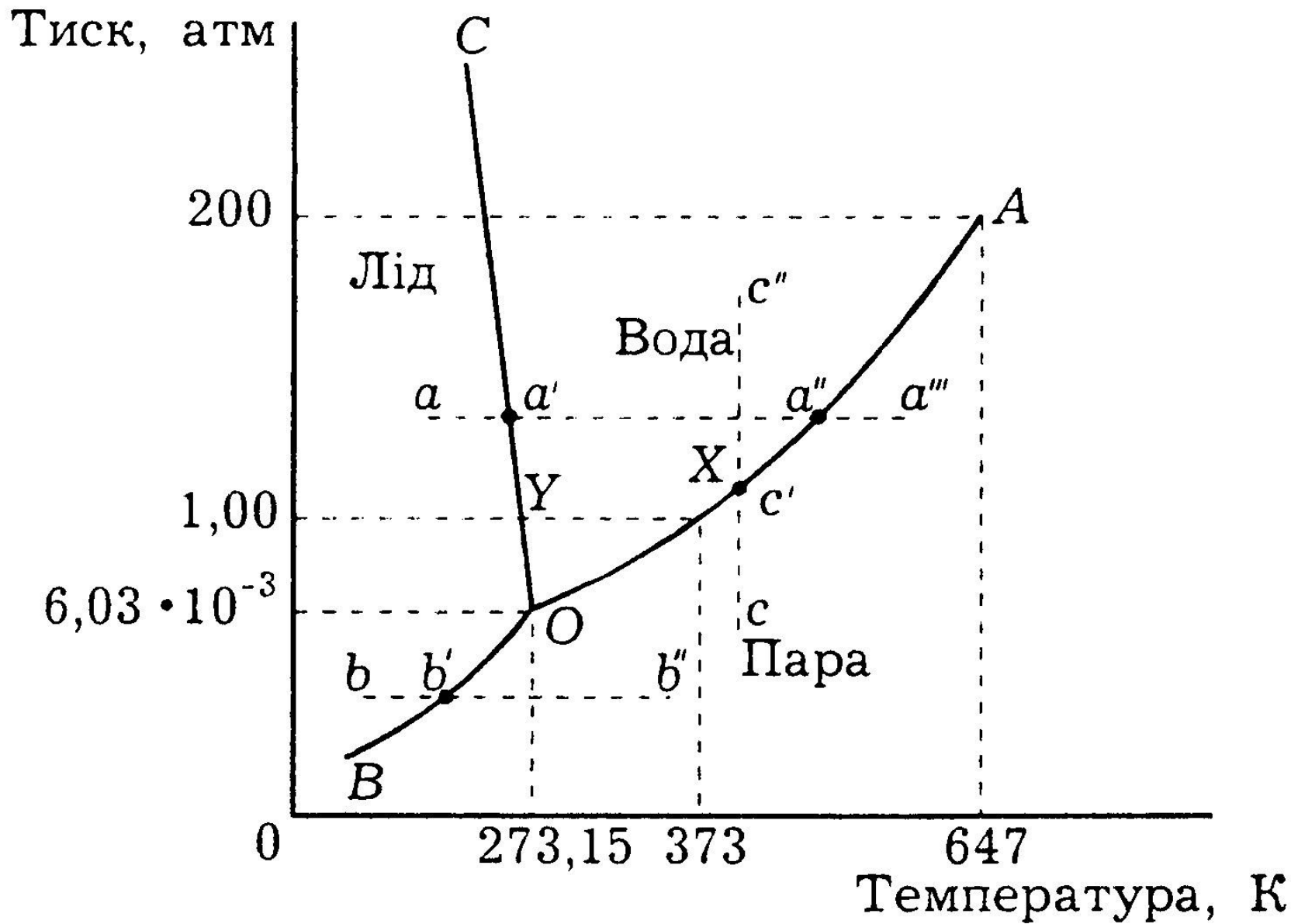
рух фігуративної точки: $b-b'-b''$

ізотермічний процес

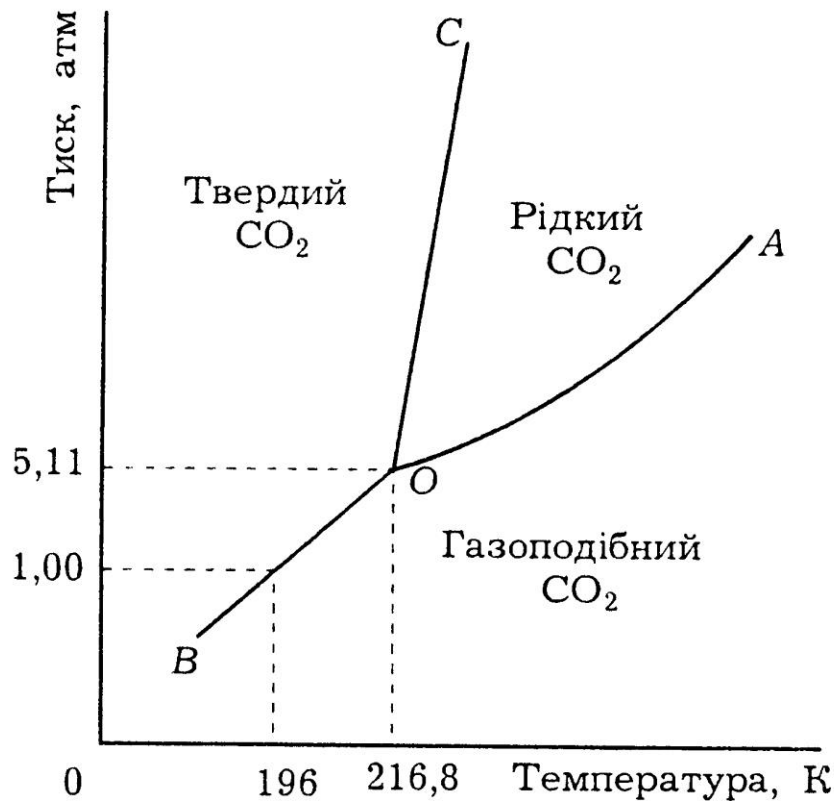
Збільшення тиску за температури більш високої, ніж у потрійній точці

рух фігуративної точки: $c-c'-c''$

Фазова діаграма води

Фазова діаграма
оксида вуглецю(IV)

Кожна чиста речовина, яка може знаходитися в трьох фазових (агрегатних) станах, характеризується власною діаграмою стану.

Діаграми відрізняються лише параметрами потрійної точки та нахилом кривих OA, OB, OC.

Лінія OC може мати нахил як у бік більш низьких температур (як у воді), так і більш високих температур, коли об'єм рідкої фази більший, ніж твердої.

Зміна ентальпії, ентропії та ізобарного потенціалу під час фазових переходів

лід $\rightarrow$ вода   вода $\rightarrow$ пара

лід $\rightarrow$ пара

$$\Delta H > 0$$

$$\Delta S > 0$$

$$\Delta G = \Delta H - T\Delta S$$

За високих температур вираз $T \cdot \Delta S$ більший від ΔH , і ці процеси ідуть самочинно

За низьких температур визначальним стає ентальпійний фактор, тобто $|T \cdot \Delta S| < |\Delta H|$, а оскільки $\Delta H > 0$, то й $\Delta G > 0$ – процеси самочинно не відбуваються (ідуть у протилежному напрямку).

За певної температури ентальпійний і ентропійний фактори зрівнюються ($\Delta H = T \cdot \Delta S$), $\Delta G = 0$, у системі настає стан рівноваги.